

Сергієнко Л. В. Лінгводидактичні засади роботи з дидактичними іграми в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Л. В. Сергієнко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 59. – Херсон : ХДУ, 2011. – С. 309 – 313.

УДК 378.011.3-051

Сергієнко Л. В.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ З ДИДАКТИЧНИМИ ІГРАМИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті окреслено лінгводидактичні засади роботи з дидактичними іграми в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи, який вільно володіє способами методичної діяльності, готовий до повноцінної реалізації розвивального та виховного ефекту чинної програми.

Ключові слова: дидактична гра, професійна підготовка, мовленнєва діяльність, комунікативні уміння, конкурентоспроможний фахівець.

В умовах реформування освітньої системи в Україні значне місце посідає пошук ефективних засобів, форм, і методів навчання, розробка методичних систем, технологій викладання, підвищення дієвості навчання в цілому. Тому особливо актуальною є проблема підготовки педагогічних кадрів, які зокрема закладають підґрунтя знань з української мови. У професійному становленні вчителів початкових класів лінгводидактична підготовка стає пріоритетною. Виховувати, розвивати, формувати школяра як людину, індивідуальність, особистість, навчити його продуктивно мислити не можна без оволодіння рідною мовою як засобом спілкування.

Сьогодні знання мови – важлива професіограма конкурентоспроможного фахівця. Однак у викладанні української мови в освітніх закладах I-II рівнів акредитації виявилися певні труднощі. У вітчизняній методичній літературі немає спеціальних досліджень із проблем змісту, форм і методів навчання

української мови у педагогічному ВНЗ I-II рівнів акредитації. У педагогічних коледжах (училищах) немає альтернативних навчальних планів, програм, а отже, й альтернативних підручників. Тому доводиться констатувати наявність деякого розриву між теорією й практикою в навчанні мови, внаслідок чого студент теоретичні положення нібито й знає, проте в застосуванні їх відчуває труднощі. У зв'язку з цим постає проблема виділення умінь і навичок мовленнєвої діяльності, необхідних випускникам педагогічного коледжу.

Шляхи підвищення якості професійної підготовки вчителів у педагогічних ВНЗ передбачають піднесення не тільки теоретичного рівня знань про зміст і структуру початкового курсу рідної мови, сучасні методи й прийоми її викладання та розвитку мовлення молодших школярів, а й вироблення в студентів практично-методичних умінь, необхідних їм для навчання дітей мови, розвиток самостійності, інтересу до творчої педагогічної діяльності.

Мета статті – окреслити лінгводидактичні умови застосування дидактичних ігор, що забезпечують успішний процес формування комунікативної компетентності студентів педагогічного коледжу на заняттях з предметів філологічного циклу.

У вищій школі необхідно створити такі умови, які б дозволили студентів переконали в значущості науки для індивідуального становлення майбутнього вчителя. Це у свою чергу слугуватиме базою для індивідуально-особистісного навчання майбутніх педагогів, яким сьогодні потрібна така методична підготовка, що дозволяла б вибрати певну методичну систему з ряду існуючих і грамотно реалізувати її на практиці, володіти педагогічною рефлексією, різними способами методичної діяльності, умінням вести науково-дослідну роботу в процесі навчання дітей.

Навчання української мови спирається на об'єктивно існуючі закономірності [6, с. 203-208], що визначають і спрямовують дії педагога й студента, кожна з яких по-різному виявляється в процесі навчання української мови в педагогічному коледжі. Урахування їх допоможе словесникові

реалізовувати зміст навчання української мови у ВНЗ I-II рівнів акредитації, розробити ефективну методику формування мовної особистості.

Кожна з цих закономірностей по-різному виявляється в процесі навчання української мови в педагогічному коледжі. Це залежить від багатьох чинників: мови навчання у школі, ступеня підготовки, завдань вищої освіти тощо.

Із закономірностей впливають принципи, на яких ґрунтується методика навчання української мови, що забезпечує процес навчання й успішного засвоєння програмового матеріалу, формування мовленнєвих умінь і навичок.

Організація навчання української мови зумовлена загальнодидактичними принципами, що стають основою для лінгводидактичних і в тісному зв'язку регулюють процес навчання мови в цілісності, зумовлюючи зокрема оптимальний вибір і поєднання засобів, форм і методів навчання [7, с. 7]. Наукове обґрунтування загальнодидактичних принципів міститься в працях Я. Коменського, Г. Песталоцці, А. Дістервега, К. Ушинського, вітчизняних дидактів В. Онищука, І. Підласого, а також у дослідження Ю. Бабанського, М. Данилова, М. Скаткіна та ін. Принципи завжди виступають в органічному взаємозв'язку, доповнюючи й зумовлюючи один одного. Вони підтверджені змістом (реалізовані в чинних програмах і підручниках) і лежать в основі сучасної методики навчання мови. Як слушно зазначає М. Пентилюк, переорієнтація освіти на особистість вимагає організовувати навчання рідної мови з урахуванням ще й таких принципів: гуманізація та гуманітаризація; єдність національного та загальнолюдського; розвивальний характер навчання; співтворчість, співробітництво; індивідуалізація та диференціація; оптимізація, відкритість і динамічність системи [6, с. 203-208]. Вони покладені в основу концепцій мовної освіти в Україні й вимагають докорінної перебудови викладання особливо рідної мови. Використання цих принципів навчання вимагає від викладача глибокого осмислення самої концепції освіти, визначення свого місця в ній, пошуків у вдосконаленні змісту й форм навчання рідної мови. Тому більшість із них поки що залишається декларацією, але такою, що чекає наповнення новим змістом, формами й методами навчання. У педагогічних

вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації, де українська мова посідає особливе місце в системі освіти молоді, ці принципи надзвичайно актуальні.

Правила, що визначають шляхи розвитку та вдосконалення їх мовленнєвої діяльності, – лінгводидактичні принципи. На думку методистів О. Біляєва, О. Горошкіної, С. Караман, М. Пентилюк, К. Плиско, Ю. Федоренка та ін. за допомогою них можна реалізувати конкретні завдання формування словотвору, лексики, синтаксису, зв'язного мовлення, всіх видів мовленнєвої діяльності. Вони уможливають оволодіння всіма розділами мови, взаємодіючи з дидактичними принципами, передусім: 1) виховуючого навчання засобами мови й мовлення; 2) єдності теорії з практикою; 3) усвідомленості; 5) систематичності занять мовою й повсякденного мовленнєвого спілкування; 6) наочності; 7) розвивального навчання; 8) урахування індивідуальних можливостей; 9) міцності засвоєння мовленнєвих умінь; 10) творчої активності [1].

Лінгводидактичне обґрунтування складає одну з теоретичних засад методики навчання студентської молоді української мови й спрямоване на ефективне управління процесом оволодіння мовними знаннями. Лінгвістичні поняття, факти й закономірності, окреслені змістом навчання мови, мають забезпечити коло знань студентів, які є основою для практичного оволодіння мовленням. Студент у результаті засвоєння мовних знань усвідомлює моделі й норми практичного використання їх у мовленні, що сприяє формуванню мовленнєвої діяльності, спрямованої на вільне володіння мовленням.

Лінгводидактичні принципи навчання української мови враховують психологічні особливості студента як суб'єкта навчання й своєрідність викладання предмета. Таким чином, основними положеннями організації навчання української мови засобами дидактичної гри в педагогічному коледжі, вищому навчальному закладі I-II рівнів акредитації, ми визначаємо принципи:

1) *природовідповідності*, що враховує вікові, етнопсихологічні особливості студентів. Оптимальні умови для розвитку особистості складаються тоді, коли набуття знань стає суб'єктивно необхідним і важливим для сьогодення й майбутнього, коли дидактичні ігри містять завдання пізнавального й

продуктивно-креативного характеру, що ведуть до самоосвіти й самовдосконалення;

2) *зв'язку теорії з практикою*, згідно з яким установлюється правильне співвідношення теорії з практикою, домінує практична спрямованість занять з української мови й методики її викладання в початкових класах;

3) *культурологічний*, що сприяє всебічній реалізації міжпредметних зв'язків. Використання в навчальному процесі дидактичної гри дає можливість включити до курсу етнокультурознавчий компонент, що відображає українознавство, репрезентує українську літературу і як дидактичний матеріал, і як засіб духовного й естетичного виховання, формує комунікативну компетентність та мовну грамотність фахівців;

4) *системності*, який сприяє усвідомленню мови як системи, а також передбачає цілеспрямоване системне засвоєння мовних одиниць, що є підґрунтям для формування мовленнєвих умінь;

5) *емоційності*, що дає змогу забезпечити мовний розвиток на основі єдності душі, серця й розуму людини, тобто спонукає студентську молодь сприйняти мовну науку як найбільш потрібну, максимально мобілізувати її увагу, пам'ять, уяву, мислення й волю [9, с. 19-23]. Дидактична гра активує емоції, свідомість студента, що сприяє більш якісному запам'ятовуванню, адже інформація подається в новому, незвичайному вигляді, що не збігається з уже встановленими в нашому мозку закономірностями й шаблонами. Інформація визнається позитивною – студенти пам'ятають її значно довше [5, с. 87];

б) *креативності*, суть якого полягає в забезпеченні результативної творчої мовленнєвої діяльності студентів, а також набувається важлива навичка оперування словом – шлях до словесної творчості. Особливого значення в процесі оволодіння українською мовою й методикою викладання через використання дидактичної гри набуває практика говоріння та практичне слухання живого мовлення, практика спілкування. Уміння спілкуватися в різних ситуаціях з дотриманням установлених норм є однією з найголовніших

соціальних вимог, що висуваються до мовної особистості. Саме на реалізацію цих завдань спрямовані дидактичні ігри як засіб пізнання в творчості;

7) *професійної спрямованості навчання*, адже формування й становлення комунікативної компетентності студентів позитивно впливає на професійний рівень майбутніх спеціалістів, їхню творчу самореалізацію, удосконалення їхньої діяльності як основи адекватної орієнтації в усіх сферах життя.

Принципи навчання мовлення спрямовані на ефективне керівництво процесом оволодіння молоддю мовними знаннями, уміннями й навичками з подальшим їх застосуванням у професійній діяльності. Навчання в педагогічних вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації — це накопичення студентами досвіду дослідницької діяльності в обраному фаху, підготовка до подальшого навчання в системі вищої освіти. І тому є зрозумілим, що організація занять у педагогічних коледжах потребує спеціальної методики.

Услід за М. Пентилюк, О. Горошкіною, А. Нікітіною перспективним напрямком вважаємо когнітивну модель методики навчання української мови, що зумовлена необхідністю переосмислення головних завдань засвоєння студентами української мови, переакцентацією мети мовної освіти з формування лінгвістичної компетенції на комунікативну [4].

Викладачі повинні усвідомлювати особисту відповідальність за підготовку майбутнього фахівця, який не може виконувати свої функціональні обов'язки без належного знання державної мови. „Запорукою ділового успіху є знання державної української мови, уміння грамотно й красиво говорити, правильно й аргументовано вести розмови” [8, с. 8-9]. Соціальне замовлення формує завдання освітніх закладів — зростити духовно-інтелектуальну особистість відповідальну за власний мовленнєвий вчинок.

Істотна вада навчального процесу в школі полягає в тому, що студентів навчають мови, а не володіти нею, тобто застосовувати набуті знання в конкретній мовленнєвій ситуації. Існуюче правописно-граматичне навчання української мови, недостатня увага до розвитку мовленнєвої культури призвели до низької комунікативної компетенції молоді. Тому у вищому педагогічному

закладі має бути свій, чітко визначений, науково обґрунтований зміст навчання, що спирається на відповідний тип мислення студентів.

Услід за О. Горошкіною визначаємо, що відповідно до сучасних концепцій мовної освіти в Україні, проекту державного стандарту з мови окреслилися провідні *підходи до навчання української мови* [1].

Психологічний підхід передбачає врахування психологічних чинників, притаманних певному вікові, статі, що практично реалізується через вибір адекватних форм, методів навчання. Урахувати особливості кожного студента – суб'єкта навчання допомагає *особистісний підхід*. Він зумовлює доцільність навчання студентів у темпі й організаційній формі відповідно до їхніх індивідуальних особливостей, з-поміж яких, на нашу думку, належне місце треба визначити дидактичній грі. Дотримання *психолінгвістичного підходу* допомагає врахувати своєрідність навчання предмета в умовах білінгвізму, що реалізується насамперед у меті, завданнях, змісті курсу, доборі форм, методів навчання. *Загальнодидактичний підхід* передбачає врахування загальнодидактичних принципів навчання. *Системно-лінгвістичний* зумовлює вивчення мови як системи, що постійно розвивається й удосконалюється. *Професійно спрямований підхід* на заняттях української мови передбачає створення умов для формування в студентів мовленнєвих навичок, необхідних для їхньої майбутньої професійної діяльності. Як показують спостереження, важливе місце в роботі викладачів має посідати, крім усього іншого, створення відповідних комунікативних ситуацій, у нашому випадку через використання дидактичних ігор. Важливим для організації навчання української мови є *комунікативно-діяльнісний підхід*, що забезпечує засвоєння мови в її комунікативній функції, у процесі діяльності з позамовною метою [2, с. 3-4]. Що в свою чергу передбачає залучення студентів до різноманітних видів діяльності, насамперед мовленнєвої, яка на сучасному етапі розвитку лінгвістичних і психологічних наук розглядається як особливий вид діяльності, спрямований на формування мовленнєвої діяльності засобами мови та способом мислення [3, с. 196]. *Функціонально-стилістичний підхід* дає можливість розглядати

особливості використання мовних одиниць в різних стилях мовлення. Реалізація цього підходу забезпечується через упровадження тексту як основного засобу навчання, що сприяє ілюструванню функцій одиниць усіх мовних рівнів. Значну роль має *соціокультурний підхід*, що допомагає репрезентувати відомості про матеріальну й духовну культуру українського народу, соціокультурні стереотипи мовленнєвого спілкування в ілюстративних матеріалах до лінгвістичних дидактичних ігор.

Тому в доборі дидактичних ігор потрібно йти від основних умінь і навичок мовленнєвої діяльності до відбору теоретичного матеріалу, який би став підґрунтям для формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів, що підвищить і загальноосвітній, і розвивальний, і виховний вплив лінгвістичної теорії на студентів, оскільки доведено, що теорія в дії дає для освіти, розвитку особистості більше, ніж сума знань (О. Біляєв, М.Вашуленко, Т. Донченко, Н. Іпполітова, С. Караман, О. Купалова, Т.Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.).

Лінгводидактичний аспект вивчення української мови є теоретичною основою, що допомагає розкрити вихідні положення, дидактичні принципи, необхідні для обґрунтування змісту й структури навчання, шляхів презентації матеріалу, побудови системи дидактичних ігор, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності студентів у процесі засвоєння української мови, методики її викладання в початкових класах.

Ми розглядаємо навчання в педагогічному коледжі як узаємодію суб'єктів навчання у процесі різноманітної когнітивної діяльності, спрямованої на вияв особистісних якостей студентів, формування їхньої комунікативної компетентності, реалізацію самостійних творчих можливостей, що визначають адекватне ставлення до мови й до реальної дійсності.

Отже, основна мета вивчення української мови в педагогічному коледжі – це формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя початкової ланки освіти з високим рівнем володіння державною мовою. Аналіз методичної літератури, власний досвід викладання, спостереження за процесом навчання

дають підстави стверджувати: дидактична гра — альтернатива формам і методам механічної передачі інформації в готовому вигляді, монологічності викладача, пасивності студента. Упровадження дидактичної гри в процес підготовки майбутніх учителів на заняттях з предметів української філології забезпечить можливість для експериментування зі способами, прийомами, технологіями комунікації, створення умов для самореалізації, самовдосконалення кожного студента, особистісного комунікативного розвитку.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в удосконаленні системи дидактичних ігор на заняттях з філологічних дисциплін у процесі підготовки майбутніх фахівців – учителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1. Горошкіна О. М.** Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія / М-во освіти і науки України, Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка / Горошкіна О. М. – Луганськ, Альма-матер, 2004. – 362с.
- 2. Донченко Т. К.** Про концепцію вивчення рідної мови / Донченко Т. К. // Укр. мова і л-ра в шк. – 1993. – №1. – С. 3-4
- 3. Зимняя И.А.** Педагогическая психология. Учебник для вузов / Зимняя И.А. – Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. – М.: Изд. корпор. “Логос”, 2000. – С.196
- 4. Методика** навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2003. – 264с.
- 5. Основы** общей и медицинской психологи / И. С. Витенко, В. М. Пискун, И. М. Тылевич, А. Т. Чередниченко. – К.: Высш. шк., 1984. – С.87
- 6. Пентилюк М.** Закономірності навчання рідної мови / М. Пентилюк // 36. наук. праць. Педагогічні науки. – Вип. X. – Херсон: Айлант, 1999. – С. 203-208
- 7. Плиско К. М.** Лінгводидактичні основи організації навчання української мови в загальноосвітній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філолог. наук / К. М. Плиско. – К., 1997. – 51с.
- 8. Сліпушко О.** Українська мова й етапи кар'єри ділової людини / Сліпушко О. – К.: Криниця, 1999. – С.8-9

9. Стельмахович М.Г. Етнопедагогічні основи методики української мови / М. Г. Стельмахович // Укр. мова і л-ра в шк. – 1993. – №№5-6. – С. 19-23

Сергиенко Л. В.

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАБОТЫ С ДИДАКТИЧЕСКИМИ ИГРАМИ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье определены лингводидактические основы работы с дидактическими играми в процессе подготовки будущего учителя начальной школы, который свободно владеет способами методической деятельности, готов к полноценной реализации развивающего и воспитательного эффекта действующей программы.

Ключевые слова: дидактическая игра, профессиональная подготовка, речевая деятельность, коммуникативные умения, конкурентоспособный специалист.

Sergienko L.V.

LINGVODIDAKTICHESKIE OF BASIS OF WORK WITH DIDACTIC GAMES IN THE PROCESS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHER OF INITIAL CLASSES

In the article outlined лингводидактичні principles of work with didactics games in the process of preparation of future teacher of initial school, which owns the methods of methodical activity freely, ready to valuable realization of developing and educate effect of the operating program.

Keywords: didactics game, professional preparation, vocal activity, communicative abilities, competitive specialist.